

A FOLYÓIRAT FELADATA

KOMMENTÁR A KOMMENTÁRHOZ

B É K É S M Á R T O N

„Képezzétek magatokat, mert minden értelmünkre szükségünk lesz. Lelkesedjétek, mert minden odaadásunkra szükségünk lesz. Szerveződjétek, mert minden erőnkre szükségünk lesz.”

Antonio Gramsci
L'Ordine Nuovo, 1919. május 1.

A *Kommentár* folyóirat legelső, 2006. évi első lapszámának igen találó, *Méltóság és indulat* című *ars poeticájának* nyitómondata úgy szól, hogy 1989/90 óta „eltelt másfél évtized”; a folytatás pedig úgy, hogy mivel ez vegyes tapasztalatot nyújt az eltelt időszakról, annak reményében lát munkához a lap, hogy „valahol a végén talán feldereng egy olyan ország képe, amelyben immár nem az alapkérdésekről kell vitázni, mert kialakult konszenzus védi közösségeinket és hagyományainkat”.¹ Tizenkét később, 2018 tavaszán-nyarán már azzal újult meg a lap, hogy *Türelem és elszántság* című beköszönőjében úgy fogalmazott, „a derengést mára itt-ott jól látható körvonalak váltották fel. Magyarország jó ideje a saját útját járja, így csak most igazán nagy a tét. A munka nem kevés: a 21. századi Magyarország időhöz és feladathoz illő kulturális kereteinek megteremtése, védelme, továbbfejlesztése.”² E sorok megjelenésekor a rendszerváltoztatás óta immár közel harminc év, azaz egy egész nemzedéknyi idő telt el, ráadásul az 1990 és 2010 közötti posztkommunista időszak politikai-gazdasági értelemben végleg lezárult, s ettől kezdve a tét nem más volt, minthogy társadalmi-kulturális értelemben *korszak legyen a rendszerből*. Minden joggal jelentkezett tehát a belső igény, sőt a külső elvárás is, hogy ebben a munkában folyóiratunk is tevékenyen részt vegyen. Mulasztás lenne kimaradni belőle. A konkrét politikai (állami, jogi, gazdasági, diplomáciai, szociális) lépéseket értelemmel felruházó és az általuk alkotott összefüggő rendszer működését szélesebb keretbe foglaló magyarázatadás éppen elegendő előrelépés lett volna, de ezzel hosszabb távon még mindig kizárólag – a mégoly pozitívan is értett, méghozzá igen szükséges – apologetika (úgy mint védőbeszéd, hittételek igazolása) szintjén maradtunk volna. Különben is, az elejétől fogva érezhető volt, hogy a 2010-től kezdődő és immár tizenharmadik esztendeje tartó, eközben egymás után négy alkalommal alkotmányozó törvényhozási felhatalmazással megerősített nemzeti kormányzás történelmi-társadalmi feladata elé/mögé egy kellően távlatos szellemi tartomány létrehozása szükséges (ezt nevezzük metapolitikának), hogy a hétköznapi értelemben vett és egyre csak végzett aktuálpolitikai munka megtalálja az széles kulturális horizontot, ahol magasabb értelmet nyer. A folyóirat küldetése tehát röviden az, hogy hosszú távú érvénnyel megfogalmazza a történelmi célokat, és a középtávú társadalmi

1 Méltóság és indulat. *Kommentár*, 2006/1. 3.

2 Türelem és elszántság. *Kommentár*, 2018/3–4. 1.

Türelem és elszántság

Türelmünknek oka van, elszántságunk erő. Hosszútávú munkára készülünk, amelyhez kitartás és stratégia kell.

A kultúra az első és legfontosabb tényező az emberi együttélésben. Az evőeszközök sorrendjétől a sietős reggeli üdvözlés kiválasztásán át a katedrálisok architektúrájáig minden beletartozik, ami az emberek közötti viszonyokat emberivé teszi. A kultúra minden, amelyhez a kulcs a nyelv. Minden változás – jó és rossz egyaránt – itt kezdődik.

Jogszabályokat máról holnapra meg lehet változtatni, a közösségi élet szabályainak átalakulása azonban olykor olyan lassú folyamat, hogy menet közben észre sem venni: éppen most is zajlik. Az erdők kiterjedése, a lakónegyedek arculata és a nyelvhasználat módja nemzedékek alatt alakul csak valamicskét, de a nagyapának feltűnik, hogy semmi sem maradt a régiben, miközben unokájával sétál.

Hagyományunk a szabadság foglyává tesz: a kötelességtudat mellett felelősséggel engedi, hogy együtt haladjunk a változással. Bár ezt nem áll hatalmunkban megállítani, lehetőségünk van rá, hogy befolyásoljuk. Hogy például milyen lesz Európa száz év múlva, nem tudjuk – de hiszünk abban, hogy civilizációnk saját erejéből meg tud újulni. Nem az élet múzeumának teremőrei akarunk lenni, viszont az értékek szupermarketjében sem hiszünk.

Világunk eresztékei meglazultak, szokásaink manapság a kelleténél gyorsabban

változnak. A csökönyös ellenállás természetlensége és a haladás körül csapott fülsiketítő lelkesedés egyaránt eltéveszti a most adódó lehetőségeket – az egyik azt kéri számon a jelenen, ami már elmúlt, a másik ész nélkül rohan a jövőbe. Amint Széchenyi István írta, egy hasonlóképpen sűrű és változásokkal terhes korban: „Minekünk is mozdulnunk kell, akár akarjuk, akár nem, s nehogy hátrafelé nyomattassunk, lépjük inkább előre!” A *Kommentár* ezek jegyében újul meg, hogy ugyanaz maradjon, ami volt. Az új tavaszi lomb sem jelent évről évre új fát, hanem csak új ruhába öltözteti a régi ágait.

A kommunista diktatúra bukása óta eltelt közel három évtized már egy emberöltőt jelent, és közel az idő, amikor elmondhatjuk: annyi év telt el 1989/90 óta, amennyit 1956 után a Kádár-rendszerben töltött az ország. Egyre kevesebb tehát a mentség. Tizenkét évvel ezelőtt, a lap alapításakor a *Méltóság és indulat* című állásfoglalás úgy szólt a távolabbi célokról, hogy „valahol a végén talán feldereng egy olyan ország képe, amelyben immár nem az alapkérdésekről kell vitázni, mert kialakult konszenzus védi közösségeinket és hagyományainkat” (*Kommentár*, 2006/1. 3). A derengést mára itt-ott jól látható körvonalak váltották fel. Magyarország jó ideje a saját útját járja, így csak most igazán nagy a tét. A munka nem kevés: a 21. századi Magyarország időhöz és feladathoz illő kulturális kereteinek megteremtése, védelme, továbbfejlesztése. Erre vállalkozunk, a magunk eszközeivel.

Kommentár, 2018. 3–4. szám, 1. oldal

eredményeket ezek mentén értelmezze, megszületésüket pedig intellektuális oldalról elősegítse. Úgy is fogalmazhatunk, Németh László szavaival élve, hogy a folyóirat „egy szűkebb háztájon át a tágabb[ia]k megértését” szolgálja. A megújult, negyedéves *Kommentár* folyóirat 2018 augusztusától 2023 májusáig megjelent összesen húsz lapszáma ezt a feladatot látta el.

FOLYÓIRATOK POLITIKAI IDŐBEN

A 20. században két olyan korszakalkotó folyóirat működött, amelyek egy-egy korszak megalkotásáért dolgozott. Gróf Tisza István második, 1913 és 1917 közötti miniszterelnöki ciklusával átfedésben adták ki az általa társalapított *Magyar Figyelő* című kéthetilapot, 1911 és 1918 között, a szerkesztőbizottság elnöke maga Tisza, a lapszerkesztő a párhuzamosan az *Új Időket* főszerkesztő Herczeg Ferenc volt. Az 1921 és 1931 közötti kormányfő, gróf Bethlen István által kezdeményezett *Magyar Szemle* havilap 1927 és 1944 között jelent meg, egy évtizeden keresztül Szekfű Gyula szerkesztésében.

A *Magyar Figyelő* viharos időszakban jött létre, amikor a századelő óta gyorsuló ütemben érlelődő kulturális és szociális változások forrongva kapcsolódtak össze egymással.³ Az Osztrák–Magyar Monarchia szétveréséhez Magyarország felbontásán keresztül vezetett az út, amelyet sokan idejekorán felismertek, és a destruktív folyamat egymással egyre inkább konvergáló ágenseit is azonosították (nemzetiségi szeparatizmus, szabadkőművesség, szociáldemokrácia, polgári radikálisok). A „szövetkezett ellenzék” által vezetett, 1906 és 1909

3 Lásd bővebben: Kovács Kálmán Árpád: A *Magyar Figyelő* szellemi környezete. *Kommentár*, 2022/4.

közötti sikertelen koalíciós évek végén Tisza gróf Nemzeti Munkapárt néven újjászervezte a konzervatív szabadelvűeket, akik meg is nyerték az 1910-es választásokat; Tisza Aradon nyert mandátumot, főként (ma úgy mondanánk: kampánytanácsadója), Herczeg Ferenc tevékeny közreműködésével. Ezzel egy időben, sőt a politikai visszatérés szerves részeként hívták életre folyóiratukat. A fennálló rend politikai-kulturális védelmére szerveződő orgánus első lapja ezzel a szöveggel nyitott, amit minden bizonnyal Tisza írt:

„A *Magyar Figyelő* a magyar értelmiséghez intézi szavát. Ahhoz az értelmiséghez, amely hivatva van a nemzet vezetésére és mely ma maga is széttagoltan, részben irányt vesztve tesped. A munka célja az értelmiség szétszórt töredékeinek tömör, kötelességei teljesítésére kész és jogai megvédésére képes nemzeti társadalomban való egyesítése.”⁴

A harmadik lapszámban a Tisza által munkatársnak felkért, éppen ezért ideológiai jobbkezeének tartott Réz Mihály így határozta meg küldetésüket: „E folyóirat – kitűzött céljai folytán – a pártpolitikai hullámzásaitól távol áll s közéletünk problémáit *egyetemes nemzeti szempontokból* vizsgálja”⁵

Tisza kiválóan felismerte, hogy a politikai kormányzás még a hagyományos szabadelvű-konzervatív elit kezében van, a szellem kormányzása azonban már kezd kicsúszni belőle, s bár a *Magyar Figyelő* nem a *Huszádik Század* ellenlapja volt, de az utóbbi által fémjelzett *földalatti kultúrharcot* akarta ellensúlyozni.⁶ Ezt a szerkesztő emlékiratában úgy fogalmazta meg, hogy „a *Magyar Figyelő*nek az volt a körülmények által diktált programja, hogy támadó hadjáratot indítson a politikai radikalizmus, a világpolgári gondolkodás, a történelmi materializmus, az amorális irodalom, a művészeti dekadencia [...] ellen [...] a folyóiratban olvasható írások tematikáját és politikai irányát tekintve fő riválisának [...] a *Huszádik Századot* tekintette”⁷ A folyóirat teljes körű szellemi portréját megíró Tőkéczi László megfogalmazása szerint a lap munkatársai a „hatalom birtokában a művelt liberális-konzervatív polgár öntudatát építik ki széles körű tájékoztatással, határozott állásfoglalásokkal s [...] az ellenséges szellemi-ideológiai áramlatok alapos kritikájával. Ha a *Huszádik Századot* a radikalizmus támadófégyverének nevezhetjük, akkor a *Magyar Figyelőt* egyértelműen a liberális konzervativizmus kritikai védőpajzsának”; később ezt még jobban aláhúzta azzal, hogy „a *Magyar Figyelő* első-sorban »értelmiségi osztályharcot« folytat, a magyar politizáló közvélemény »elkének« irányításáért harcol”⁸ Vagyis itt a politikai hatalom – még meglévő – birtokában a kulturális hatalom birtokbavételének kísérletéről van szó, amely az 1910-es évek előrehaladásával annál is inkább sürgetőbbé vált, mivel a kulturális hatalmat kisajátítani igyekvők ekkor – még egyelőre – nem rendelkeztek politikai hatalommal. Emiatt Tisza folyóirata szűk évtizedes fennállása alatt a legélesebb aktuálpolitikai kérdéseket (iskolarendszer, modernista művészet, nemzetiségi és nőkérdés, vallásoktatás, választójog) minduntalan a legszélesebb kultúrpolitikai keretben tárgyalta, sőt Tőkéczi szerint ennek a lapnak egyenesen »ízlésformáló« kulturális fogyasztást» befolyásolni akaró határozott célja is vannak, s ezeknek majdnem a politikai szándékokkal egyenlő a súlyuk”⁹ Ezt kiválóan illusztrálja, hogy Tisza és Herczeg mellett már az első évfolyamban felvonult a kor konzervatív értelmiségének krémje: Alexander Bernát, Angyal Dávid, Bárczy István, Cholnoky Jenő, Gárdonyi Géza, Hornyánszky Gyula, Lyka Károly, Prohászka Ottokár, valamint báró Kornfeld Móric és Móricz Zsigmond.

politikai hatalom
birtokában a kulturális
hatalom birtokbavétele

4 Tájékoztató. *Magyar Figyelő*, 1911/1. 1.

5 Réz Mihály: A magyar parlamentarizmus. *Magyar Figyelő*, 1911/3. 169. (Kiemelés az eredetiben.) Vö. MOROVÁN Zsolt: Réz Mihály – Konzervatív fordulat a századelőn. *Valóság*, 1998/2. 48–49.

6 Vö. BÉKÉS Márton: Földalatti kultúrharc. *Kommentár*, 2022/2.

7 HERCZEG Ferenc: *Emlékezései. A Gótikus ház* [1939] Szépirodalmi, Bp. 1985. 457. Lásd még: SZÉNÁSI Zoltán: Politika és irodalom a Magyar Figyelő történetének első periódusában. *Irodalomismeret*, 2014/4.

8 TÖKÉCZI László: A Magyar Figyelő (1911–1918) eszméi. *Történelmi Szemle*, 1994/3–4. 239. és 240. (Kiemelés az eredetiben.)

9 Uo. 260.

A *Magyar Figyelő* minőségi értelmiségi lapként nyolc évfolyamot ért meg, utolsó száma 1918. október elsején jelent meg, sorszerűnek tekinthető, hogy ebben közöltek először magyar nyelven Trockij-szöveget (*Az orosz forradalom mozgató erői*). Tisza István volt miniszterelnököt, a szerkesztőség elnökét harminc nappal később a bolsevikszimpatizáns Katonatanács terroristái meggyilkolták. Az 1917–18-as évfolyamokban négy írást is jegyző Surányi Miklós író tíz évvel későbbi értékelése szerint a kéthetilap tízszeres túlerőben dolgozott, és sajnos „későn jött és soha nem tudott akkora publicitásra szert tenni, hogy a baloldaltól jött nyomást ki tudta volna egyensúlyozni”.¹⁰ A *Magyar Figyelő* volt az első kísérlet (gróf Desseffy Aurél fájdalmasan rövid, 1841-es *Világ*-szerkesztését és benne kifejtett politikai publicisztikáját leszámítva) a fennállót védelmező koncepciózus folyóiratra, melyben a „nyíltan »kormánypárti« szemléletű [...] életképesen kompromisszumos, osztársadalmi hasznú megoldási javaslatokhoz” vezetett, és bár a fennálló rend inherens jellemzői miatt „társadalmi rétegeket fejezett ki, ezek azonban ekkor képesek voltak az integrálásra”, és éppen e lehetőség szélesítésén dolgozva „olyan fórum volt, amely [...] egységes magyar polgári közéleti-politikai-társadalmi kultúrát akart teremteni”.¹¹ Tőkéczi iménti szabatos értékelése mindent összefoglal, ami egy közéleti (úgy értve: szélesebb értelemben kulturális és magasabb értelemben politikai) folyóirat feladata: integratív, történelmi horizontú, össznemzeti társadalomkép és hozzájuk méltó átfogó kultúrprogram megfogalmazása és képviselése.

Noha 1920–21-ben korlátozott ideig működött, befolyást így is sikerült elérnie az ellenforradalom első éveit meghatározó, kifejezetten „a magyar értelmiség mentül szélesebb rétegeinek” szóló havilapnak, amely feladatát a szellemi konszolidációban találta meg – ez volt az *Új Magyar Szemle*.¹² Am neve ellenére nem ennek nyomdokain, hanem a *Magyar Figyelő* folyóirat-előzményét büszkén vállalva indult meg a *Magyar Szemle*, amelyet a gróf Bethlen István elnöksége alatt működő Magyar Szemle Társaság alapított, főszerkesztője előbb Szekfű Gyula (1927–38), majd Eckhardt Sándor volt (1938–44). A havilap nem kevesebb mint egy híján kétszáz számot ért meg, 1927 és 1944 között. Összesen tizennyolc évfolyamában több mint 640 szerző 2560 közleménye jelent meg, mintegy 18 ezer oldalon. A *Magyar Szemle* e majd húsz év alatt fölvonultatta a Horthy-korszak mérsékelt jobboldali, szabadelvű-konzervatív értelmiségének színe-javát (írt bele például Bisztray Gyula, Deér József, Eckhardt, Gerevich Tibor, Gratz Gusztáv, Gogolak Lajos, Halász Gábor, Horváth János, Julier Ferenc, Keresztury Dezső, Kornis Gyula, Ottlik György, Ottlik László, Szekfű, Trócsányi Zoltán).¹³ A patinás szerzőgárdát minőségi könyvkiadás egészítette ki, mégpedig három sorozat formájában, ezek a következők voltak: a húszdarabos *Magyar Szemle Könyvei*, amely a legrangosabb kortárs szerzők által monografikus igénytel megírt alapkönyveket adott ki (Babits Mihály, Eckhardt, Farkas Gyula, Gratz, Horváth, Julier, Szekfű tollából); a *Magyar Szemle Klasszikusai*, amely a régiek forráskiadása, illetve újraközlése volt; végül a száznál is több kiadvánnyal jelentkező, „olcsó könyvtár”-szerű *Kincsestár* című népszerű zsebkönyvsorozat, amelyben Kerék Mihálytól Mihelics Vidig és Bartucz Lajostól Szerb Antalig sokan megjelentek.

Már ebből is látható, hogy a kezdeti célkitűzést hamar sikerült elérni, a folyóiratot ugyanis azzal a misszióval indították el, hogy – Szekfű nyitóírását

Utolsókból elsők –
A *Magyar Figyelő* és
a *Magyar Szemle* utolsó,
1918/10. és 1944/3.
lapszámainak címlapjai

10 SURÁNYI Miklós: Herczeg Ferenc. *Magyar Szemle*, 1927/szeptember. 112.

11 TÖKÉCZI: A *Magyar Figyelő*... I.m. 270., 280., 281.

12 VESZPRÉMY László Bernát: Az *Új Magyar Szemle*. *Kommentár*, 2022/3.

13 Felhasznált irodalom: BISZTRAY Gyula: A „Magyar Szemle”. *Magyar Szemle*, 1943/május; KODOLÁNYI Gyula: A hetvenes Magyar Szemle. *Magyar Szemle*, 1997/11–12.; SÁAD József: A reformkonzervativizmus lapja. Közéletek a Magyar Szemléhez. *Magyar Szemle*, 1997/11–12. és ZICHY Mihály: Adalékok a Magyar Szemle történetéhez. *Magyar Szemle*, 1997/11–12.

idézve – a „művelt értelmiség” fóruma legyen, hogy „mondanivalónkat a nemzeti társadalom minden rétegébe elvezessük”, hiszen „a folyóirat minél szélesebb rétegekben óhajtja elterjeszteni a nemzeti öntudatot”, mert „ezt a magyar kultúrát kell [...] a nép széles rétegeinek mielőbb megismerniük, megszeretniük és benne részesedniük”, mely folyamat időtartamához illeszkedve végtére is „hosszú terminusra váró feladataink” vannak.¹⁴ Bisztray másfél évtizeddel később még következetesebben szólt a lap feladatáról, amikor úgy fogalmazott, hogy annak célja, hogy „a napi politikától mentesen közvetítse a magyar értelmiség számára a világrámlatokat, s a hazai viszonyokat józan kritikával szemlélve egyúttal szükségleteket és kívánalmakat állapítson meg”, mindezt pedig „a történeti gyökereken nyugvó, népi kapcsolatokat ápoló és európai nivójú nemzeti műveltség” megteremtése érdekében; éppen emiatt a *Magyar Szemle* nem keverendő össze egy napi- vagy hetilappal, sem publicitását, sem pedig periodicitását tekintve, a dolga ugyanis az, hogy „irányokat adjon annak a néhány ezer embernek, akik nálunk a magasabb nemzeti műveltség letéteményesei”.¹⁵

A *Magyar Szemle* mellett egy sor különböző periodicitású minőségi társfórumot kell megemlítenünk, amelyek mind-mind a szellemi-politikai közép szélesítéséért dolgoztak (*Budapesti Szemle*, *Korunk Szava*, *Magyar Nemzet*, *Napkelet*, *Társadalomtudomány*, *Új Idők*). Ezek közül kétségtelenül a *Magyar Szemle* közéleti beágyazottsága volt a legkitűnőbb, már csak azért is, mert a lapkiadó Magyar Szemle Társaság vezető tisztségviselői és a vele személyi átfedésben működő szerkesztőbizottság tagjai között megtaláljuk a korszak politikai, gazdasági és kulturális elitjét (közük volt Bethlen, Bisztray, Chorin Ferenc, Eckhardt, Gratz, Herczeg Ferenc, Hóman Bálint, báró Kornfeld Móric és Ravasz László). Így nem kell csodálkoznunk rajta, ha 1944-ig a mindenkori Miniszterelnökség Sajtóirodájának rendszeres anyagi támogatását élvezte, valamint Hóman kultuszminisztersége idején a vallás- és közoktatásügyi tárcaét is, a kormányzati szervek, állami hivatalok és egyéb közületek pedig előfizettek rá. A *Magyar Szemlét* a németekkel kollaborálók 1944. május 20-án betiltották, a szovjetekkel együttműködők pedig a háború után visszamenőlegesen betiltották és még fellelhető számaikat zárt állományba sorolták. A lap újraalapítására (a kontinuitás jeleként új folyamként számozva) 1992-ben került sor, a folyóirat azóta is működik, angol nyelvű változatával együtt (*Hungarian Review*).

A patinás havilap huzamosabb ideig való fennállása, széles körű szellemi meritése, tartalomgazdagsága s nem utolsósorban jólszerkesztettsége miatt stabil közönséget, sőt közösséget alakított ki maga körül, egyenesen intézményszerű, hovatovább „több mint folyóirat, kevesebb mint párt” lett. Mindez egybeesett azzal, amit Bethlen saját nevében írt a hatvanéves Szekfűt köszöntő ünnepi lapszám elé, hiszen valóban nem volt elvárás, hogy személyes „politikai nézeteimnek legyen a rivaldája”, ugyanakkor úgy jelent meg, hogy „összhangban áll[jon] a legfőbb nemzeti érdekek tízparancsolatával”.¹⁶ Emiatt a *Magyar Szemle*, bár az egy korszakkal korábbi és egy generációval előbbi *Magyar Figyelő* folytatójának vallotta magát, mégsem érintkezett a napi politikával, amely a két különböző történeti kontextusból fakadó feladatok eltéréséből (itt rendszervédelem, ott korszakformálás) és a lapot fémjelző grófok személyisége közötti alapvető különbségből egyaránt fakadt.¹⁷ Ennek ellenére igaz, hogy számos hasonlóság volt a *Magyar Figyelő* és a *Magyar Szemle* között: mindkettőt egy-egy miniszterelnök alapította, és regnálásuk idején is működött, sőt maguk is írtak bele (Tisza *Rusticus* álnév alatt, Bethlen saját nevében), a kort megtestesítő egy-egy csúcserőtelmes szerkesztette (Herczeg és Szekfű), s egyaránt a világháború végkimenetele vetett gépet nekik.

a szellemi-politikai közép szélesítéséért dolgoztak

14 SZEKFŰ Gyula: A magyar folyóirat problémája. *Magyar Szemle*, 1927/1. 2–4.

15 BISZTRAY: *I.m.* 259., 260., 264.

16 gróf BETHLEN István: Előszó. *Magyar Szemle*, 1943/május. 225. (Az idézetet nyelvilag kissé módosítottam.)

17 Lásd bővebben: SZEKFŰ Gyula: Bethlen István gróf és a Magyar Szemle. *Magyar Szemle*, 1934/december.

Egy folyóirat a szerkesztőség és az olvasók közösségéből áll elő. Tőkéczkzi László (1951–2018) ízig-vérig szerkesztő alkat volt: kreatív, konstruktív, koncepciózus. Pályáját majdhogynem sajtótörténészként kezdte, amikor a '80-as évek közepén a Magyar Sajtótörténet III. kötetének munkatársa lett, feladata az 1896 és 1919 közötti időszak politikai sajtójának feldolgozása volt. A kötet végül nem jelent meg, de a kutatás darabjai emlékezetes tanulmányokban bukkantak föl tíz évvel később (*Köztelek, Magyar Figyelő, Protestáns Szemle*).¹⁸ Később úgy is emlékezett vissza, hogy „különös érzésem támadt az idők során, amikor a megsárgult, poros oldalakat olvastam – zömét valószínűleg én lapoztam át először évtizedek óta –, szinte a régész helyzetében éreztem magamat, s úgy gondoltam, hogy ezeket a szövegeket »beszéltetni« kell.”¹⁹ A sajtótörténetből eszmetörténeti érdeklődés lett, amelynek nemsokára gyakorlati hasznát is vette: 1991-ben csatlakozott a *Hitel* folyóirat szerkesztőségéhez mint a *Hagyomány és történelem* rovat szerkesztője, 1992-ben kezdeményezte a *Protestáns Szemle* újraalapítását (a hazai református közélet meghatározó alakjaként tíz évvel később a Dunamelléki Református Egyházkerület világi főjegyzőjévé választották), 1994-ben pedig kinevezték a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) – melynek egyúttal alelnöke volt – havilapjának, a *Valóságnak* az élére, emellett a Duna TV alapító kuratóriumának is tagja volt, ahol egyúttal a történelmi egyházakat is képviselte. A *Hitelre* és a *Valóságra*, mint a rendszerváltoztatás utáni nemzeti értelmiség fontos orgánumaira, érdemes külön is kitérni.

A nemzeti-konzervatív folyóiratcultúra 1944 és 1989 közötti erőszakos felszámolása után a rendszerváltoztatás folyamata nyitotta meg az újrakezdés előtt. Fontos különbség, hogy míg a '60-as évek revizionista marxista értelmisége (Lukács-iskola és -óvoda), amely disszidensekre és újbaldaliakra oszlott, és a '70-as évek végére újraegyesült, sőt kiegészült a pártellenzékkel és a velük tartó reformközgazdászokkal, volt az, amely 1981-ben megalapította az urbanus-liberális közeg illegális vagy inkább féllegális lapját, a *Beszélt*; addig ehhez képest a népiek harmadik nemzedéke és a hozzájuk csatlakozók (írók, politikusok, szociológusok) által életre hívott *Hitel* 1988-ban legálisan jelent meg. A *Hitel* első tíz évét Tőkéczkzi *Folyóirat a „politikai időben”* cím alatt értékelte, amely beillett a lap *ars poeticájának* is.²⁰ Az évtizedet három szakaszra osztotta, mégpedig a folyóirat és a politika fejlődését párhuzamba állítva egymással. Eszerint 1) 1988–90-ben az alapítás előbb „a népi-plebejus bázis összennemzeti összefogásra törő alapállását” fejezte ki, amelyből szervesen következett a lapszerkesztők tevékeny részvétele az MDF megalapításában, majd a párt belső irányzatainak elválásakor a *Hitel* egyre inkább a „népnemzeti plebejus demokrata platform” szócsöve lett, ennek „kulturális-művelődési háttérét” építve; 2) a '90-es évek első harmadában a havilap témaválasztásai és periodicitása folytán is kihúzódott a balliberális kormány/értelmiség által dominált napi politikából, hogy a „lassú építkezést” és az „összennemzeti távlatot” szolgálja; 3) végül a szöveg keletkezésének időpontjában (amely egybeesett az első Orbán-kormány hivatalba lépésével) megszületett a felismerés, hogy „a népi gondolat szomszédos az értékonzervativizmus polgári irányzataival”, értékbazisuk ugyanis azonos, eszméik tartalmi rokonságban állnak egymással, történelmi távlatban pedig társadalompolitikai céljaik is hasonlatosak, így a kettőt összeforrasztó lapnak „egzisztenciális programot építő műhelynek” kell lennie. Ezért vállalta Tőkéczkzi az ebből a szempontból valóban stratégiai jelentőségűnek tekinthető történetpolitikai rovat vezetését, melynek küldetését úgy határozta meg, hogy az „az egyetemes magyar nemzeti öntudat, önismeret és a magyar történelmi hagyományok ápolója, építője és újraépítője”.²¹

18 Tőkéczkzi László vonatkozó művei, időrendben: Az első Protestáns Szemle (1889–1919) *Protestáns Szemle*, 1992/január–március; *A Magyar Figyelő... I.m.* és *Köztelek* (1896–1918) Egy agrárius hetilap a múltból. *Valóság*, 1997/1.

19 Tőkéczkzi László: *Előszó = Uő: Polgári múlt – polgári jelen?* Konrad Adenauer Alapítvány, Bp. 1995. 7.

20 Tőkéczkzi László: Folyóirat a „politikai időben”. *Hitel*, 1998/november. 29–34. (Minden későbbi idézet innen származik.) Lásd még: NAGY Pál: A *Hitel* folyóirat húsz esztendeje. *Székelőföld*, 2009/4.

21 Idézi: Kovács Dávid: Értékek és történelem. Gondolatok Tőkéczkzi László történetírásáról. *Valóság*, 2021/szeptember. 4.

A TIT és az állami Hírlapkiadó Vállalat közös humánértelmiségi folyóirata, az 1958-ban alapított *Valóság* a hetvenes-nyolcvanas években a rendszerkonform reformértelmiség minőségi lapja lett, majd a rendszerváltoztatás után a tájékoztatási monopólium megtartására érzékeny körök vették/vitték át a lapot, és egyre inkább aktuálpolitikai irányt kapott. Az 1994-es választási kampány alatt leváltották a szerkesztőséget, s immár az MDF veresége után Tőkéczi Lászlót nevezték ki főszerkesztőnek. Tőkéczi összesen negyedszázadot töltött a lap élén, 1994 és 2018 között töltve be a főszerkesztői tisztséget.²² A személyi és szerkesztőségi változásban érdekelték „új konzervatív politikai formáció létrejöttét szorgalmazták”, s ennek részeként érték el, hogy „a *Valóság* folyóirat a hazai konzervatív értelmiség szócsöve lett” – értékelte húsz év közös munka után Tőkéczi főszerkesztőségét legszorosabb munkatársa.²³ A nem minden zökkenő nélküli váltás kettős kihívást jelentett: vissza kellett téríteni a tudományos ismeretterjesztés vágányára a lapot, ugyanakkor a polgári gondolat számára is otthonossá kellett tenni. Tőkéczi nagy energiákkal vágott bele a feladatba, amelyről egyszer azt mondta, hogy a *Valóságot* „nem szabad átengednünk a napi politikai csatározások színterére”, ugyanakkor mivel nem tartotta magát – határozott értékrendje okán – független értelmiséginek, mint mondta, „véget kívánok vetni a *Valóságban* a baloldali eszmék [...] monopóliumhelyzetének” és hasábjain „a nemzeti önismeretet [...] pályára állítani”; máskor pedig mindezt szintetizálva úgy fogalmazott, hogy az átvett „folyóirat a napi politikától és uralkodó ideológiáktól mentes, színvonalas polgári tudományos ismeretterjesztés fóruma” legyen.²⁴ Ez világos beszéd volt. Ennek mentén bontakozott ki az a program, melynek révén „a nyugodt, elemző stílus” megtartását és a kultúra őrzésének, valamint gazdagításának feladatát szem előtt tartva „a magunk részéről vállaljuk a [...] kereszténység, a nemzeti elkötelezettség humanista *ethosát*”.²⁵

KONZERVATÍV KORSZAKVÁLTÁS

A folyóiratok periodicitásából következik, hogy hiteles megítélésük csak hosszú távon lehetséges, hiszen nem annyira számról számra, mint inkább évfolyamról évfolyamra bontakoznak ki. Egy adott lapszámukban az egyes írások egyenkénti fontosságát mintegy meghaladja összképük kompozíciójának fontossága. Éppen ezért egy-egy folyóirat életciklusánál mi sem jellemzi jobban a megjelenésének történelmi medret adó korszak szellemi körképét, gondoljunk a dualizmus végszakaszának *Magyar Figyelőjére*, a 20. század első harmadának modernizmusát megtestesítő *Nyugatra*, a Horthy-korszakban megjelent *Magyar Szemlére* és *Napkeletre*.

Belépés a politikai időbe

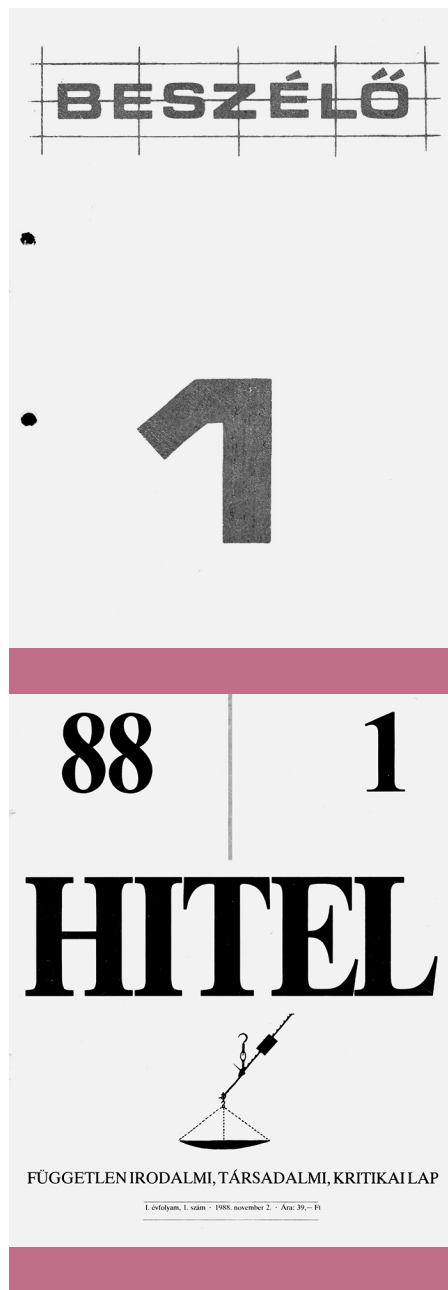
Míg a *Kommentár* 2006-os elindulását, mondhatni, széles körű érdeklődés és egyöntetű szimpátia övezte, a „politikai idő” sűrűsödésével a hangulat tartózkodóbb, majd egyre fagyosabb lett, végül a 2018-as megújulás – pontosabban újralapítás és egy kevés megszüntetve megőrzés – ellenérzéseket keltett, persze

22 Lásd bővebben: KAPRONCZAY Károly: A *Valóság* szerkesztésének története 1994–2018. *Valóság*, 2019/ január. és PELLE János: A *Valóság* alapításától 1994-ig. *Valóság*, 2019/január.

23 KAPRONCZAY Károly: Tőkéczi László főszerkesztő emlékezete. *Valóság*, 2018/2. 2.

24 [OSZTOVICS Ágnes:] Nemzedékváltás a *Valóságnál*. Tőkéczi László főszerkesztő az új feladatokról. *Magyar Nemzet*, 1994. április 5. 11. és FILEP Tamás Gusztáv: Az értékonzervativizmus valósága... és a *Valóság*. Beszélgetés Tőkéczi László főszerkesztővel. *Új Magyarország*, 1994. június 30. 10.

25 Tőkéczi László (*Valóság*) [válasza a *Korunk* körkérdésére] *Korunk*, 2001/2. 59.

Elsőkből utolsók –

A *Beszélő* 1981-ben kiadott első számizdat száma és a legálisan megjelenő *Hitel* folyóirat nyitó lapszáma 1988-ban

azok körében, akik vagy az „igazi konzervativizmus” passzív fórumát keresték benne, vagy ilyen irányú eltérítésében reménykedtek. Érdekes módon az átalakulás-visszatalálás legélesebb kritikusi politizálták át legjobban a régi-új folyóirat kontextusát, amikor olyasmiket írtak, hogy „leváltották az ellenzékieskedő régi gárdát, minden korábbinál konzervatívabb lesz a *Kommentár*”.²⁶

A fogadtatás átlényegülése tisztán politikai okokra vezethető vissza, egészen pontosan arra, hogy a két időpont (2006 és 2018) között eltelt tizenkét évben a magyarországi kulturális hegemonia szerkezete megváltozott, pontosabban a posztkommunista időszak szerves – sőt lényegi, egyenesen rendszeralapító – jellegzetességét adó liberális kultúrklíma fokozatosan vesztett erejéből. Ez utóbbit éppen a hazai folyóiratkulturában érthetjük tetten, amikor is a késő Kádár-korból ismert legális reformista és féllegális ellenzéki lapokból progresszív folyóiratkomplexummá összeálló véleményfórumok a kétezres évek végén lassan, majd a 2010-es évek első felében gyorsan hanyatlani kezdtek. Az évtizedekig meghatározó orgánumnak számító folyóiratok (2000, *Beszélő*, *Buksz*, *Holmi*, *Kritika*, *Magyar Lettre Internationale*, *Mozgó Világ*) és a melléjük társult hetilapok (168 óra, *Élet és Irodalom*, *Figyelő*, *HVG*, *Magyar Narancs*) olyan periodikusan ismétlődő kánont tudtak szőni, amely egykor beborította a magyar szellemi élet egét. Több üdítő kivétel, főként heti- és havilapok formájában, persze jócskán akadt (köztük: *Havi Magyar Fórum*, *Hitel*, *Hunnia*, *Kortárs*, *Magyar Demokrata*, *Magyar Fórum*, *Magyar Napló*, *Magyar Szemle*, *Századvég*, *Valóság*), sőt körülöttük minőségi nemzeti-konzervatív olvasókör is kialakult, ám ezek szórványosak voltak, önálló folyóiratkulturát képezve nem álltak összeköttetésben egymással, következésképpen az országos véleménymonopóliumot nem tudták áttörni. (A folyóiratfelhozatalba nem számoltam bele a kifejezetten egyházi, művészeti, regionális, szépirodalmi és tudományos fórumokat, bár a metapolitikai befolyásszerzés szempontjából egy-egy filmművészeti vagy politikatudományi periodika – manapság is – fontosabbnak tűnik, mint a direktpolitizáló hetilapok sokasága.) Miután a 2010-es évek első két harmadában számos kultikus baloldali-liberális folyóirat megszűnt (*Beszélő* – 2012, *Holmi* – 2014, *Kritika* – 2017), mások esetlegesen kezdtek megjelenni, vagy ha tartották is megjelenésük ütemezését, akkor is lendületüket veszítve marginalizálódtak, élesedett a kontraszt a jobboldali/konzervatív fórumok fölépülése között. A *Kommentár* azzal, hogy az egymás utáni harmadik kétharmados Fidesz-KDNP-győzelem után újult meg (alakította át szerkesztőségét, vált kéthaviból negyedévéssé, nyert korszerű külalakot, fonta szorosabbra együttműködését a Transzit-közösséggel), természetszerűleg vonta magára az egyébként is sorozatos intellektuális veszteségekkel és politikai vereségekkel sújtott baloldali/liberális közeg figyelmét. Szívüknek kedves konzervatív lapot vesztek – mondogatták az Akadémia büfjében egymásnak a liberálisok; újabb lapot szántott be a jobboldal – keseregtek panaszosan a baloldaliak. Amiben nem tévedtek, az annak észrevételezése volt, hogy a *Kommentár* belépett a politikai időbe, és mások eszmetörténete helyett saját eszméje történetét írja.

Az előbbieket fényében kell leegyszerűsítésnek tartanunk azt a nézetet, hogy a *Kommentár* által fémjelzett „új jobboldal a NER politikai-ideológiai programadója, egyben igazolója kíván lenni”, s vele kapcsolatban pusztán „egy új, kormánypárti

konzervativizmus” létrejöttéről volna szó.²⁷ Kritikusi számára ugyanis a helyzet sokkal rosszabb: a folyóirat feladata voltaképpen túlmutat a választási ciklusokhoz mért rövid távú aktuálpolitikai rendszereseményeken, hiszen immár

a hazai kulturális hegemonia szerkezete megváltozott

26 Ekképpen írt az Indexen Kolozsi Ádám (Lendvai Ildikó egykori MSZP-frakcióvezető és pártelnök fia) 2018. augusztus 25-én, lásd bővebben: <https://index.hu/belfold/2018/08/15/levaltottak_az_ellenzékieskedo_regi_gardat_minden_korabbinal_konzervativabb_lesz_a_kommentar/>.

27 KÖRÖSÉNYI András – MÁNDI Tibor: Miért nem vagyunk „új jobboldaliak”? Válasz Online, 2019. május 6. <<https://www.valaszonline.hu/2019/05/06/miert-nem-vagyunk-uj-jobboldaliak/>> A szerzőpáros első tagja a leírt szavakat változtatás nélkül ismételte meg 2022. június másodikán a Ludovikán rendezett *Magyar konzervatívok sikeres 30 év után* című konferencián, majd közölte le ismét, immár – szokatlan módon – csak a saját neve alatt (vö. <<https://www.valaszonline.hu/2022/06/14/korosenyi-andras-konzervativizmus-uj-jobboldal/>>).

ALKOTNI – NEM ALAKITANI!

M. F.

MA

WIEN 1924 –IX. ÉVFOLYAM – 3 –4. SZ.

AKTIVISTA FOLYÓIRAT

azok közép-, sőt hosszú távú korszakösszefüggésében helyezkedik el. Ennek megfelelően kevésbé tévedtek, akik azt mondták, hogy „a megújult *Kommentár* folyóiratot [...] úgy tekintjük, mint az új rezsimhez közel álló, új konzervatív szellemi műhely orgánumát”,²⁸ de nem azért, mintha teljes egészében megértették volna szellemi misszióját, hanem mert ennek – igaz, inkább rövid távú – szervezeteként képesek voltak azonosítani.

A lap történetét áttekintők közül az éles szeműek arra a következtetésre jutottak, hogy a *Kommentár* pályájának két szakasza van. Az első, amely a 2006-os alapítástól a 2010-es évek közepéig tartott, amikor „a konzervatív hagyomány újraértelmezésének” misszióját vállalta magára, „immáron intézményesen is összefogva a magyar konzervativizmus hagyományait”, hogy „diskurzusközösséget” alkotva gyakorolhassa az „eszmei identitásfelmutatást”.²⁹ Ezt szolgálta az első lapszám tizenöt szerző válaszát közlő *Körkérdése*, aztán öt évvel később a félszáz kanonizált kötetet tartalmazó *Nagy Reakciós Könyvespolc* című összeállítás is.³⁰ Hogy az idő az ilyesmire igencsak megérett, azt több ehhez hasonló kezdeményezés is bizonyítja, legyen szó tanulmánykötetről, enciklopé-

Politikai időben –
Kassák Lajos *Ma* című
folyóirata 1924/3–4.
lapszámának címlapja
(*Österreichische
Nationalbibliothek*)

28 HORKAY HÖRCHER Ferenc: Edmund Burke és a magyarországi rendszerváltás. *Korunk*, 2019/8. 53.

29 URI Dénes Mihály: „Amit mindenkinek el kell olvasnia, hogy konzervatívnak tarthassa magát”. *Előképek-keresés és irodalmi hagyomány a Kommentár konzervativizmusdiskurzusában = Teremtés – politikai és művészet. A Molnár Tamás Kutató Központ tanulmánykötete*, 2015. szerk. EKERT Mária – MOLNÁR Attila Károly, NKE MTKK, Bp. 2015. 230.

30 Lásd bővebben: *Körkérdés. Kommentár*, 2006/1. és 50 könyv a Nagy Reakciós Könyvespolcról. *Kommentár*, 2011/1.

diáról vagy reprezentatív könyvajánlóról.³¹ A második szakasz a 2010-es évek középső harmadában kezdett érlelődni, nem véletlenül a hazai jobboldal nemzeti-konzervatív identitásszilárdulásával párhuzamosan, s éppen ennek bizonyos elemei – amit reflektálatlanul populizmusként, hovatovább radikalizmusként azonosítottak egyesek – vezettek meghasonláshoz. A 2018-as tavaszi megújulás a passzív szemle és az aktív folyóirat közötti döntés meghozatalát is jelentette, amellyel a *Kommentár* magasabb szinten folytatta kezdeti tevékenységét. Erről akár már azt is el lehet mondani, hogy előbb „a *Kommentár* és az abban publikáló kör megtalálta azt az irányt, ami orientációs pontként szolgált a hazai konzervatív kánon meghatározásához”, így később szükségszerűen következett be minőségi változás, amelyet kétségtelenül szintén lehet úgy is értelmezni, hogy „a *Kommentárban* lezajlott fordulat lényege tehát az, hogy a 2006-ban megindult konzervatív önreflexió szellemi termékét a gyakorlatban, a napi szintű politikai közdelemben is hasznosítsák”.³² Íme: a filozófia gyakorlata után a *gyakorlat filozófiája*.

A szellemi háttér megszervezése

A „kulturális hegemonia” létrehozásának – hiszen a végső politikai cél mégiscsak ez, amely magát a politikai folyamatot is betetőzi, eseménysorozatát visszamenőlegesen szentesíti s önmagán túli, sőt kívüli horizontra emeli – stratégiája van, amely nem egyetlen gyors villámháború taktikai lépéseiből áll, hanem egy hosszadalmas *kulturális hadviselés* stratégiájával dolgozik.³³ Ez *Blitzkrieg* helyett lövészárk-hadviselés.

A győzelemhez vezető konkrét harceljárást Antonio Gramsci a *Börtönfüzetekben* (1929–35) rögzítette.³⁴ Ebben olyan kulcsmondatokat találunk, mint hogy a társadalom legmagasabb politikai kereteinek megteremtése, azaz „egy

állam megalkotása egyenlő egy *Weltanschauung* megalkotásával”, amely elsősorban szellemi tevékenység és nem konfliktus nélküli. Aztán hogy a politikai küzdelmek mellett, pontosabban mögött, vagy még inkább előtt, kulturális küzdelmek zajlanak, melynek révén valóságos társadalmi konfliktusokat vívnak;

így hát „a polgári társadalmon belüli hegemoniáért folytatott harc szakaszainak meghatározott szellemi tevékenységek felelnek meg”. Végül, hogy ebben az „ideológiai állóháborúban” a „folyamatos meggyőzés” munkáját kell végezni, ami egy „molekuláris, aprólékos, szerteágazó folyamat”.³⁵ Ez tehát egy többszintű kulturális hadviselés, ahol a hosszú távú stratégiai célnak alárendelve kell végrehajtani a középtávú hadmozdulatokat, amelyekhez rövid távú taktikai lépések tartoznak. Legalább annyira világos az egyes szintek egymásra épülése, mint autonómiája – ebből fakad a hozzájuk tartozó eszközök fegyverrendszerű, moduláris összekapcsolódása:

HOSSZÚ TÁVÚ FILOZÓFIAI MEGALAPOZÁS
könyv, film, tudományos konferencia, agytröszt

KÖZÉPTÁVÚ IDEOLÓGIAI ELMÉLYÍTÉS
folyóirat, filmsorozat, workshop, kutatóintézet

RÖVID TÁVÚ POLITIKAI ÉRVÉNYESÍTÉS
napi- és hetilap, TV, rádió, videó, podcast, mém

31 *A dolgok természete*. szerk. G. FODOR Gábor – LÁNCZI András, Századvég, Bp. 2009; *Magyar politikai enciklopédia*. főszerk. PÁSZTOR Péter, MCC, Bp. 2019. és *A megőrzés parancsa. Mai magyar konzervatív szerzők esszéi meghatározó könyvekről*. szerk. BOTOS Máté – FEKETE Balázs, MCC, Bp. 2022.

32 LAKATOS Júlia: *Egy adaptált eszme: az amerikai konzervatív ellenkultúra = Itt van Amerika. Az amerikai politikai hatása Magyarországon*. szerk. SEBŐK Miklós – BÖCSKEI Balázs, Athenaeum, Bp. 2019. 299. és 300.

33 Vö. BÉKÉS Márton: *Kulturális hadviselés. A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp. 2020.

34 Lásd bővebben: BÉKÉS Márton: Antonio Gramsci: *Az új fejedelem* (1977) *Kommentár*, 2022/2.

35 Antonio GRAMSCI: *Filozófiai írások*. ford. ROZSNYAI Ervin, Kossuth, Bp. 1970. főleg 136., 159. és 277.

a filozófia gyakorlata után a gyakorlat filozófiája

Mélyégi védelem –
Osztrák–magyar lövészárak az
I. világháború keleti frontján, 1916
(Fortepan)

Mindez nagyon hasonlít a szárazföldi csapatok védelmi harctevékenységének fölépítésére, ahol az erők 50-60 km mélységben helyezkednek el, több lépcsőben egymást mögött, utánuk a tartalékkal. Miután „minden politikai harcnak megvan a maga katonai magva” (Antonio Gramsci), nem túlzás ehhez a mélyégi védelemhez hasonlítani a kulturális hadviselés egyébként inkább támadó jellegű szervezetrendszerét.

A világnézetalkotó filozófiai alap lerakása és a rákerülő metapolitikai, illetve alkalmazott politikai fölépítmény megszervezése hosszadalmas munkát jelent, amely a kultúra jellegéből fakadóan szerteágazó, időigényes tevékenység. Elmulasztásának következménye nagyon lassan érlelődik, majd nagy hirtelen következik be. Ezt látjuk a transzatlanti, főleg angolszász politikai jobboldal esetében, amelyet a '90-es évek közepétől az alapítványi-nemkormányzati szektor kolonizált és a fenntartók üzleti érdekeinek szolgálatába állított, majd ugyanez a folyamat a nemzetközi NGO-k és a Soros-hálózat részéről a baloldallal is megismétlődött. Amint a folyamat veterán tanúja írja, „az elmúlt négy évtizedben az alapítványi programgazdák, milliárdosok és a nekik lekötelezett nonprofit szektor először az amerikai jobboldalt lobotomizálta, majd az amerikai baloldallal is ezt tette”.³⁶ Ennek eredményeképpen a kétezres években először a háborúpárti neokonzervatívok és piacpárti neoliberálisok harapófogójába került jobboldal vesztette el intellektuális érdeklődését, majd a 2010-es években a progresszív ügyek (*genderideológia*, *klímafundamentalizmus*, *kritikai fajelmélet*, *LMBTQ-napirend*, *woke*) nőttek a baloldal fejére. Végül a hajdanán nemesen szellemi megalapozottságú konzervativizmus (Willmoore Kendall, Russell Kirk, Molnár Tamás) szellemtelen birodalmi projektté, az intellektuálisan nem kevésbé izgalmas, vitatkozó baloldal pedig (ön)purifikáló szeptává vált. Nem csoda, ha az elvesztegetett évtizedek után a 2020-as évekre a kultúrharc terméketlen katlancsatáit vívják egymással, így mindkettő alkalmatlan

36 Michael LIND: The End of Progressive Intellectual Life. *Tablet*, 2022. április 13. <<https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/the-end-of-progressive-intellectual-life>>

az amerikai nemzetet horizontálisan átfogó társadalmi vízió és a hozzá vezető politikai programvertikum megalkotására.

Hasonló a helyzet a magyarországi baloldal elapadt szellemi forrásvidékével is, amelyet még az is súlyosbít, hogy Jászi Oszkár fellépte óta intellektuális értelemben leginkább „ideológiai importból” (Tókéczki László) éltek, ám a kinti árubőség feltűnő hiánya idebent azonnali áruhiányt okozott. Az önálló, úgy értve: helyi, hazai szellemi innováció a baloldal számára persze mindig is nehezebb volt, hiszen a felvilágosodásból eredő emberképe és az iparosodáshoz

kötődő programja eleve hajlamos a nemzetköziségre, illetve a globális kontextualizációra, ezek nélküli verzióit (idehaza a nemzeties szociáldemokráciát, a népi baloldalt, az ökológiai megalapozottságú antiglobalizációt) a mindenkori, magát „többségnek” nevező frakció

rendre „kisebbségnek” nevezte, és ki is szorította. De amennyiben ezt az inherens ellentmondást sikerülne is legyőzniük, akkor is ott lenne két további nehézség, amelyek közül egy is sok: a nehézfejű marxista dialektus helytel-közzel való meglazítása után a hazai újbaloldal (*Fordulat*, Helyzet Műhely, Politikatörténeti Intézet Társadalomelméleti Műhelye, Társadalomelméleti Kollégium, *Új Egyenlőség*) továbbra is olyan műnyelven beszél, amely a széles tömegek számára érthetetlen/értelmetlen, ugyanakkor nincs is olyan politikai erő, amely az értelmiség kacsaúsztatójából átzsilipelné a vizet a társadalom medencéjébe. Utóbbival kapcsolatban konkrétan arról van szó, hogy

„a magyar »baloldali« politikus egyszerűen nem érti, hogy mire való a szellemi innováció. Nem érti, hogy azért szükséges széles intellektuális háttország, kutatóintézet, értelmiségi bázis, alternatív média, hogy megtermelje a politikáról, a társadalomról, a nagyvilágról, tehát a korszak egészéről szóló tudást.”³⁷

A hazai baloldali-liberális ellenzék és a nemzeti-konzervatív kormányoldal közötti *stratégiai aszimmetriát* mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a szervezeti, szellemi és személyi egyenlőtlenségek olyan fokozódást értek el, amikor a megidézett „magyar »baloldal«” értelmileg megközelíteni sem tudja „a korszak egészéről szóló tudást”, amelyet mindenestül a magyar jobboldal hoz létre. Dimenziók választják el őket.³⁸

Kulturális hegemoniát egy domináns világnézet mentén lehet létrehozni, amelynek megvalósítására demokratikus körülmények között egy domináns párt nyer képviseletet, s annak szerves értelmisége dolgoz ki. A magyar nemzeti-konzervatív erők, azok jobboldali pártszövetsége és a mögöttük álló társadalmi többség, azaz a *nemzeti blokk* ma ezek mindegyikét érdemben képes felmutatni.³⁹

FOLYAMATOS MEGGYŐZÉS

Mi is végre ezekből következően egy folyóirat feladata a „politikai időben”? Röviden szólva nem kevesebb, mint kijelölni a korszak szellemi kereteit és annak tükrében értelmezni a történetileg-társadalmilag fontosabb eseményeket. Ez regisztrálás helyett teremtést jelent, befogadáson túl pedig kanonizálást, amint Kassák Lajos *Ma* című aktivista folyóirata egykor üzent: „Alkotni – nem alakítani”.

Németh László az általa 1932 és 1937 között kiadott, 17 lapszámot megért *Tanú* című egyszemélyes folyóiratának titáni tervét úgy határozta meg, hogy

37 Kiss Viktor: A megdermedés éve – 2022 a magyar belpolitikában. MÉRCE.hu, 2023. január 3. <<https://merce.hu/2023/01/03/kiss-viktor-a-megdermedes-eve-2022-a-magyar-belpolitikaban/>>

38 Vö. Békés Márton: Stratégiai aszimmetria Magyarországon. XXI. Század Intézet, 2022. augusztus 29. <<https://www.xxiszaszadintezet.hu/strategiai-aszimmetria-magyarorszagon>>

39 Lásd bővebben: Békés Márton: *Nemzeti blokk. A Nemzeti Együttműködés Rendszere*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány, Bp. 2022.

Forradalmian konzervatív
– A *Kommentár* folyóirat
2022/3. lapszámának
bemutatója a Magyar
Nemzeti Múzeum
előcsarnokában,
2022. szeptember 28.
(Békés Márton felvétele)

a lap „világnézetünk alapkérdéseit frissíti fel”, öt pontból álló feladata pedig az, hogy „a szellem igényeit megfigyelje”, miközben „a ma szellemi tájképe mögött számon tartja a geológiai erőket, a múltat”, aztán valóságos „új enciklopédiát” hozzon létre a részismereteket szintetizáló „összefüggő tanítással”, ezen kívül „figyeli a társadalom életét és a tömegmozgalmakat”, végül pedig „a magyarság »szerepét« keresi; létezése tényén túl értelmet a létezéshez”.⁴⁰ A nagyívű vállalkozás szellemi horizontja kétségtelenül világot átfogó volt, fókusza viszont magyarcentrikus. A második évfolyamban a folyóirat munkatervét megfogalmazva azt írta, hogy kezdettől fogva „ott lappangott benne kultúránk új, nemesebb szervezete”, hazai és közép-európai viszonylatban egyaránt.⁴¹ Ezt a feladatvállalást a *Tanú* nemzedéki társfolyóiratának is felfogható, 1934-ben

40 NÉMETH László: *A Tanú munkaterve* [1932] = Uő: *Homályból homályba*. I. köt. Magvető–Szépirodalmi, Bp. 1977. 513–515.

41 NÉMETH László: *Egy folyóirat terve* [1933] = Uő: *Európai utas*. Magvető–Szépirodalmi, Bp. 1973. 678.

Szellemi alapok – A *Kommentár* 2018 és 2022 közötti évfolyamain alapuló *Tihanyi jobboldal* (2022) című zsebkönyv bemutatója a Magyar Nemzeti Múzeumban, 2023. január 25.

(*Kommentár Alapítvány, Földházi Árpád felvétele*)

elinduló *Válasz* esetében ennél is tovább tágitotta, mondván, annak „igazi célja, hogy a magyarság önismeretét fejlessze, európai tájékozódását tökéletesítse, a fiatalokat munkára sarkallja, a kisebbségi sorban élő magyarokat magyar hídfőkké szervezze”.⁴²

Az esszenciális, ráadásul folyamatában, 1932–34 között két folyóirat esetében is szemléltethető némethi munkaterv-meghatározás időben-térben univerzális alapelveket szögez le – eszerint a folyóirat mint fórumműfaj a középtávúság mellett abból a szempontból is köztes kategóriát képvisel, hogy nem pusztán nyilvánosságot biztosít, hanem olyan szervezetet jelent, amely egyszerre szintetizál és mozgósít. Hasonló elven működött Gramsci *L'Ordine nuovo* (új rend) című, 1919 májusától 1920 márciusáig kiadott, torinói hetilapja, amelyről főszerkesztőként azt írta, hogy a folyóirat „annak érdekében dolgozott, hogy kifejlessze az intellektualizmus bizonyos formáit és meghatározza e formák új fogalmait”, és ezzel biztosítsa „az új értelmiség létmódját”, ami nem lehet más, „csak az aktív bekapcsolódás a gyakorlati életbe, amelyben az értelmiség mint építő, szervező vesz részt, aki »folytonosan meggyőző« [*persuasione continua*]”.⁴³ A kifejezetten kulturális lapként meghatározott folyóirat első száma az „értelmiség mobilizálását” vállalta, mégpedig egy „új állam programjának meghatározása és elmélyítése” érdekében.

Erre a folyamatos szellemi a munkára Gramsci szóhasználatában az adott társadalmi-politikai csoport „szerves értelmisége” (*intellettuale organici*) hivatott, ők ellenőrzik az „ideológiai világot mozgásban tartó kulturális szervezetet”, egy másik meghatározásával élve, ők a „hivatásszerűen aktív kulturális munkával foglalkozó személyek”.⁴⁴ Gramsci száz évvel ezelőtt a feladathoz

42 NÉMETH László: *Beköszöntő* [a *Válaszhoz*] [1934] = *Uő: Két nemzedék*. Magvető–Szépirodalmi, Bp. 1970. 539.

43 Gramsci: *Filozófiai írások*. I.m. 277.

44 *Uo.* 66.

eszközöket is rendelt, amely csupán a tömegmédiá és az infokommunikáció fejlődésének eredményei miatt szorulhat kiegészítésre, hiszen amit felsorolt, azok „az újságok, folyóiratok és a könyvekkel kapcsolatos tevékenységek, a magániskolák, akár az állami iskolarendszer kiegészítőiként, akár mint a népfőiskola típusú intézmények” voltak.⁴⁵ A hagyományos nyomtatott és az újabb, audiovizuális és elektronikus/digitális tömegmédiá, kiegészülve a közösségi-média-platformokkal, csak megsokszorozta, de könnyebbé nem tette az ideológiai/metapolitikai munkát. Ebben a feladatban mindeközben a folyóiratok feladata sem változott, hiszen az továbbra is az, hogy a „szerves értelmiség” elsődleges, írott fórumaként világnézeti keretet állítson föl, és kanonizációs igényrel rögzítsen benne. Ennek része a *Kommentár* számainak tartalmi kettéosztása is: a szabadon szerveződő részek és a tematikus blokkösszeállítás, mely utóbbi világgépet közvetít, eszméket ad és fogalmakat alkot, 2018 nyara és 2023 tavasza között a következő húsz esetben:

KONZERVATÍV KORSZAK	ELJÖVENDŐ KONZERVATIVIZMUS
FORRADALOM	SZABÁLYTALAN HÁBORÚ
NEMZETI SZUVERENITÁS	ELLENFORRADALOM!
MI A JOBB?	KÖZVETETT HATALOM
TÖBBSÉGI DEMOKRÁCIA	ÖNERŐ
EURÓPAI CIVILIZÁCIÓ	KULTURÁLIS HEGEMÓNIA
TEREMTÉSVÉDELEM	KONZERVATÍV FORRADALOM
NEMZETI ÖSSZETARTOZÁS	VILÁGRENDSZERVÁLTÁS
TESTPOLITIKA	MAGYAR VILÁG
POSZTLIBERALIZMUS	KERESZTÉNY POLITIKA

E folyamat része a *Kommentár* intézményesülése és intézményesedése is. Ennek végcélját, vagyis a közösségépítést szolgálják a negyedéves nyomtatott megjelenés mellett az állandó közönségtalálkozók (kerekasztal-beszélgetések, könyv- és lapszám-bemutatók), a heti rendszerességű televíziós jelenlét (*M5 Kommentár Klub*), a *Kommentár Könyvek* cím alatt elindított könyvsorozat-kiadás, melynek első darabja a lap megújulása utáni öt év-folyam szövegein alapul (*Tihanyi jobboldal*. 2022), aztán szoros együttműködés a Tranzit-közösséggel, melynek nagyrendezvényeit a lapot fenntartó *Kommentár Alapítvány* szervezi, végül a szerteágazó partnerkapcsolatok kiépítése (XXI. Század Intézet, *Hungarian Conservative*, közmédia, Magyar Nemzeti Múzeum, *Magyar Nyelvőr*, *Mandiner*, Szent István Intézet, Terror Háza Múzeum), nem is beszélve az erős online jelenléről (Facebook-oldal és megújult honlap).

Egy átfogó politikai szervezet széles társadalmi talajon működik, vezetését tekintve egy pártban csúcsosodik ki, kollektív cselekvésre tud mozgósítani és követőinek világnézetet nyújt – szükségképpen tagolt organizmus, amelynek egyaránt része a hivatásos párt, a civil társadalmi szervezetek és egyesületek sora, valamint a véleményvezérek és fórumaik. A helyes munkamegosztás így néz ki: „Egy párt úgy lép fel, mint választáson induló politikai szervezet, így a tömegmédiával áll kapcsolatban; egy folyóirat vagy újság feladata nem más, mint a diskurzusba pozíciók és fogalmak bedobása és világnézeti előremutatás adása; egy ifjúsági szervezet nyilvános aktivitásba bocsátkozik [...] egy művész pedig szimbólumokat teremt és esztétikai dimenziót ad az eszméknek”.⁴⁶ Ebben az értelmezésben a párt egy politikai keretszervezet, amely a kulturális előterét formáló – az ott elfoglalt pozíciókat bővítő és a használt fogalmakat terjesztő – szervezetkeret híján nem tudja, legalábbis hosszú távon és maradandó módon biztosan nem, megvalósítani a céljait. Így áll tehát elő a „párt és előtere” (Benedikt Kaiser) mint szerves egész, amely garantálja, hogy a szükséges hatalmpolitikai lépések korszakos politikatörténeti érvényre emelkedjenek. ■

egyszerre szintetizáló
és mozgósító szervezet

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Benedikt KAISER: *Die Partei und ihr Vorfeld*. Antaios, Schnellroda, 2022. 14. Vö. Antonio GRAMSCI: *Scritti sul partito*. szerk. Ruggiero Giacomini, MarxVentuno, Bari, 2020. Különösen: *Introduzione al primo corso della scuola interna di partito* [1925].